

Р. В. Мірошніченко,

здобувач науково-дослідної лабораторії управління
у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
м. Харків

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено актуальність проблем правового забезпечення екологічної політики України, зокрема методологічні та правові заходи, генеза та механізм, пріоритетний напрям екологічної політики держави, правове регулювання якості довкілля – стратегічного напрямку екологічної політики України, а також правові форми та способи гарантування якості довкілля.

Ключові слова: екологічна політика, екологічне виховання, національна безпека.

Наслідки глобальних екологічних проблем зумовлюють активний пошук людством шляхів їх усунення. Екологічна криза сучасності має філософсько-культурологічний, світоглядний характер. Вирішення екологічних проблем неможливе без усвідомлення себе і природи як єдиного цілого, вироблення таких узагальнених моделей і принципів поведінки, які реалізують духовні й фізичні потреби людини та водночас спонукають до екологічно безпечної діяльності, узгодженої із функціонуванням біосфери. Безперечно, вирішальна роль у розвитку суспільства майбутнього й гармонізації відносин між людиною і природою належить сучасній молоді. Тому вкрай необхідним для неї є підвищення рівня екологічної освіти, осмислення можливих шляхів розвитку суспільства й природи у XXI ст., засвоєння складних, але надзвичайно важливих екологічних законів, принципів функціонування екосистем і біосфери, життєствердних зв'язків людства зі світом, що оточує його.

Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст., Концепція екологічної освіти і виховання визначають одне із важливих соціально значущих завдань сучасних вищих навчальних закладів – виховання в особистості дбайливого, відповідального ставлення до довкілля на основі

усвідомлення єдності людини й природи та вироблення таких моделей поведінки, що мотивують і спонукають до екологічно безпечної діяльності.

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості [2].

Глобальна актуалізація екологічної проблематики наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., повсюдність екологічної складової людського буття зумовлюють початкову потребу збалансованого, цілісного, комплексного підходу до аналізу і розв'язання екологічних питань. Це засвідчують публікації результатів досліджень сучасних аспектів філософії і філософії політики, що стосується екологічної проблематики [3].

Мета статті – проаналізувати механізми правового забезпечення екологічної політики України.

Перш ніж спрямувати зусилля на оптимізацію екологічних аспектів нашого життя, слід визначитися з ними, одночасно усвідомлюючи гомогенність і нерозривність загальної екологічної проблеми суспільства. Для цього звернемося до політичного чинника, оскільки саме він здебільшого визначає співвідношення й абсолютне значення техногенних, антропогенних та інших екологічних аспектів буття. Звернення до феномена екологічної політики зумовлено також особливими соціально-економічними обставинами в Україні. Відомо, що там, де інститути громадянського суспільства мають тривалу історію і безапеляційний статус у соціумі і масовій свідомості, де екологічна культура спирається на надійне підґрунтя екологічних традицій, де екологічні права не лише передбачені, а й захищені, - там потреба політичного чинника незначна [4]. За таких умов політичний фактор ніби розчиняється в інших – суспільно більш вагомих, прийнятних і звичних. На жаль, цього ще не можна сказати про українське суспільство. Отже, дослідження, вивчення й аналіз

політичного чинника, його ролі та значення в подоланні екологічної кризи є початковою потребою українського сьогодення. Саме тому, основною метою нашого дослідження є обґрунтування на сучасному науковому рівні принципів, спрямованих на подолання ситуації, що склалася, формування політики у сфері розбудови екологічної безпеки для здійснення сталого розвитку суспільства. Для України ця проблема є особливо актуальною.

Безпрецедентний антропогенний пресинг на довкілля в Україні і в багатьох інших країнах аж ніяк не зменшується, незважаючи на численні спроби людської спільноти зробити його більш зваженим і толерантним.

Водночас у світі за останні двадцять років відбуваються принципові зміни у сфері політики. Прагматизм і екстенсивне природокористування поступово змінюються на принципи гармонізації взаємин людини і довкілля, пошуки стратегії стійкого розвитку суспільства і біосфери. Екологія стає сферою політичних інтересів і рішень, а політика дедалі більше враховує екологічні чинники. Саме політичні й соціально-економічні фактори мають стати визначальними чинниками зниження негативного антропогенного впливу на природне середовище в Україні. Політико-правовий механізм розбудови екологічної безпеки країни полягає, з одного боку, у взаємодії різних гілок влади, а з іншого – в активності самого громадянського суспільства.

Порушення основних засад екологічної політики в площині цієї взаємодії часто-густо призводить до суттєвої деформації в досягненні мети.

Перш за все, слід мати на увазі, що екологічна політика держави має уособлювати досягнення науково-технічного потенціалу, а тому має стати осмисленим і цілеспрямованим напрямом діяльності України щодо вирішення реальних екологічних проблем, орієнтованих на забезпечення екологічної безпеки, захист навколишнього природного середовища та дотримання режиму використання природних ресурсів на основі впровадження багатогранності форм права власності і права користування і належного матеріально-технічного забезпечення.

По-друге, здійснення екологічної політики держави має опиратися на

основні засади та важелі соціально-економічного розвитку, тобто базуватиметься на реальній економіці і безумовній соціальній орієнтації.

Тому основними пріоритетами держава має виділяти найважливіші соціальні цінності – гарантування екологічної безпеки і захист екологічних прав людини, зокрема на безпечне життя і здоров'я.

По-третє, реалізація екологічної політики проводитиметься на базі довгострокових науково-технічних та поточних програм, серцевину яких мають складати цільові заходи економічного, науково-технічного, організаційного, матеріально-технічного та державно-правового забезпечення охорони життя та здоров'я громадян від небезпечного середовища, створеного внаслідок антропогенної діяльності та аномальних природних явищ.

По-четверте, держава має запроваджувати систему гарантій і визначати основні засади права загального використання природних ресурсів своїм громадянам та створювати необхідні соціально-економічні умови для сприятливого спілкування людини із навколишнім природним середовищем для задоволення рекреаційних, оздоровчих, біологічних та інших життєво необхідних духовних та майнових інтересів громадян.

По-п'яте, вирішення екологічних проблем доцільно забезпечити системою гарантій ощадливого використання та відтворення природних ресурсів на основі застосування і впровадження різноманітних форм права власності на землю та інші природні ресурси, права постійного та тимчасового природокористування, багатогранності форм господарювання з метою задоволення потреб виробників, інших верств населення у продуктах харчування природного походження [1].

Надзвичайно важливо, щоб прийняття та запровадження державної екологічної політики здійснювалось з дотриманням екологічних, соціальних, гуманітарних, власно еколого-правових принципів збереження, відтворення та поліпшення навколишнього природного середовища, безпечного і сприятливого для здоров'я та життя громадян України.

Розробка принципів засад екологічної політики держави в частині

забезпечення екологічної безпеки в значній мірі ускладнюється неоднорідністю та неоднозначністю підходів щодо виявлення змісту останньої. Скажімо, в спеціальній літературі екологічна безпека інтерпретується в декількох понятійних значеннях:

а) захист людини та навколишнього природного середовища від надзвичайної небезпеки;

б) умова збереження здоров'я людей і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку;

в) гарантія попередження екологічних катастроф та аварій;

г) баланс розвитку екосистем.

Методологічною основою державної екологічної політики владних структур усіх рівнів є відповідні норми Конституції України.

Метою екологічної політики в Україні на сучасному етапі має стати збалансування запитів людини, можливостей природи та технологій виробництва шляхом планомірного формування навколишнього середовища, якість якого забезпечила б можливість сталого розвитку суспільства.

Основною ціллю екологічної політики України є покращення якості життя за умови оптимального використання та відтворення природних ресурсів. Екологічна політика викликана узгодити соціальні та екологічні завдання суспільства як основу вирішення проблеми глобальної екологічної кризи. Основні принципи екологічної політики України викладено у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». На основі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду формування механізмів вирішення соціальних і екологічних проблем виокремленні основоположні принципи екологічної політики України у перехідний період:

а) пріоритет екології над економікою, поступовий та поетапний перехід до нових механізмів державного управління у сфері реалізації екологічної політики;

б) відповідність механізму державного управління у сфері реалізації екологічної політики фактичному стану розвитку суспільства;

в) узагальнення позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду з метою вирішення екологічних проблем;

г) участь держави у фінансуванні екологічних проблем;

д) забезпечення сталого і невиснажливого природокористування;

е) неперервне екологічне виховання, екологічна освіта й отримання екологічної інформації [3].

З метою забезпечення реалізації ефективної екологічної політики в Україні необхідно в основу професійної підготовки фахівців у всіх сферах діяльності (господарської, правової та екологічної) закласти основні системні принципи сталого розвитку. Основним суб'єктом екологічної політики повинна бути держава, оскільки реалізація екологічної, як і будь-якої іншої політики, неможлива без підкорення волі окремих осіб спільним інтересам.

Основні методи реалізації екологічної політики: економічні (податки, санкції, пільги), адміністративно-правові (закони, укази Президента, постанови уряду, накази міністерств тощо), освітньо-інформаційні (преса, радіо, телебачення). Формуючи екологічну політику важливо знати і дотримуватись головних екологічних законів. Засоби які використовуються для реалізації екологічної політики: заходи природоохоронного спрямування, економічне регулювання і стимулювання природоохоронної діяльності, примусові та спонукальні заходи.

У реалізації екологічної політики сучасні вчені виділяють три основні рівні: глобальний, національний і локальний. Вважаємо за необхідне виокремити такі рівні здійснення екологічної політики: локальний – рівень підприємства організації; місцевий – рівень адміністративного району, міста; регіональний – рівень області; субнаціональний – рівень кількох областей; національний – рівень держави; міждержавний – рівень кількох держав; планетарний (глобальний) – рівень планети.

Таким чином, екологічна політика є окремим напрямом діяльності держави і державного управління. Державне управління – діяльність, спрямована на виконання законів та інших нормативно-правових актів шляхом

використання різних форм організуючого впливу на суспільні явища та процеси. Об'єктом управлінських відносин є майже всі сфери життя людини, а визначальним принципом цього виду діяльності є підпорядкованість. Тому методом адміністративно-правового регулювання є владні приписи. Якщо розглядати державне управління у сфері екологічної політики з позицій системного аналізу, то суб'єкти управління (державні органи та органи місцевого самоврядування) та об'єкти управління (підвідомчі сфери управління) повинні ефективно взаємодіяти через управлінську діяльність (суспільні відносини, які складаються між елементами системи). За своєю суттю державне регулювання ширше, ніж поняття «державне управління», оскільки останнє для досягнення своєї мети використовує адміністративні впливи, тобто методи прямого зв'язку. Державне регулювання передбачає здійснення комплексних заходів у сфері екологічної політики з метою їх упорядкування, встановлення загальних норм і правил суспільної поведінки для охорони живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту здоров'я та життя населення, організації та підтримування раціонального використання і відтворення природних ресурсів. За умови ефективного функціонування державного регулювання включається потреба прямого втручання держави та її інституцій у діяльність екологічних структур. Державу дедалі частіше визначають суб'єктом екологічної політики, однак у наукових колах нема єдиної думки, яким саме чином вона має здійснювати свою екологічну функцію: централізовано чи децентралізовано.

Список використаних джерел:

1. *Андрейцев В. І.* Актуальні проблеми екологічного права: новітні доктрини; ретроспективний аналіз та погляди у майбутнє / В. І. Андрейцев. – Дніпропетровськ : НГУ, 2010. – С. 25.
2. *Береди́тїна В. Л.* Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє середовище : монографія / В. Л. Береди́тїна. – Х. : Видавець ФО Вакінерчук Н.М., 2008. – 308 с.
3. *Заржицький О. С.* Правові аспекти регіональної екологічної політики : монографія / О. С. Заржицький. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2003. – С. 26-27.
4. *Крук В. Ю.* Екологічна політика України: сучасний стан та перспективи розвитку (регіональний аспект) / В. Ю. Крук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. – О., 2006. – Вип. 2 (26). – С. 264–270.

Miroshnichenko R. V. Mechanisms legal maintenance of ecological policy of Ukraine.

The relevance of legal problems of to ensure ecological policy of Ukraine, including methodological and legal actions, genesis and mechanisms priority direction of ecological policy, environmental quality regulation - the strategic direction of ecological policy of Ukraine, and legal forms and methods of quality assurance environment are investigated .

Key words: ecological policy, environmental education, national security.

Мирошниченко Р. В. Механизмы правового обеспечения экологической политики Украины.

Исследована актуальность проблем правового обеспечения экологической политики Украины, в частности методологические и правовые мероприятия, генезис и механизм, приоритетное направление экологической политики государства, правовая регуляция качества окружающей среды - стратегического направления экологической политики Украины, а также правовые формы и способы гарантирования качества окружающей среды.

Ключевые слова: экологическая политика, экологическое воспитание, национальная безопасность.